

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26.06.2002, sp. zn. 20 Cdo 1866/2000, ECLI:CZ:NS:2002:20.CDO.1866.2000.1

Číslo: 45/2003

Právní věta:

Na základě pouhého tvrzení, že je původním vlastníkem majetku, který podle § 29 zákona č. 229/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů nelze převádět do vlastnictví jiným osobám do přijetí zákonů o tomto majetku, se žalobce nemůže úspěšně domáhat určení neplatnosti smlouvy o převodu takového majetku.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 26.06.2002

Spisová značka: 20 Cdo 1866/2000

Číslo rozhodnutí: 45

Číslo sešitu: 5

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Řízení před soudem

Předpisy: § 29 předpisu č. 229/1991Sb.

§ 39 písm. c) předpisu č. 40/1964Sb.

§ 80 písm. c) předpisu č. 99/1963Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

K r a j s k ý s o u d v P r a z e rozsudkem ze dne 15. 2. 2000 změnil rozsudek O k r e s n í h o s o u d u v B e n e š o v ě sp. zn. 8 C 1023/97 tak, že zamítl žalobu, jíž se žalobkyně domáhala určení neplatnosti kupní smlouvy, uzavřené ohledně označených nemovitostí dne 16. 12. 1996 mezi první žalovanou coby prodávající a ostatními žalovanými jako kupujícími. Soudu prvního stupně sice přisvědčil v tom, že k přechodu vlastnictví žalobkyně na stát došlo způsobem stanoveným v § 6 odst. 1 písm. b) zákona č. 229/1991 Sb. a v rozhodném období, jež tento zákon vymezil, pročež na další převody tohoto majetku dopadá blokační § 29 tohoto zákona, přesto, byť v důsledku toho je neplatnost smlouvy „pravděpodobná“, podle odvolacího soudu žalobě vyhovět nelze; oproti soudu prvního stupně dospěl totiž k závěru, že není splněna podmínka, aby na navrženém určení byl naléhavý právní zájem (§ 80 písm. c/ o. s. ř.). Právní zájem směřuje k tomu, uvedl odvolací soud, aby „se pozitivním způsobem odrazil v právním postavení nositele tohoto zájmu,“ přičemž nepostačí pouhý zájem psychický, morální či ekonomický, pokud nemá nezbytný aspekt právní, což znamená mít „nějaký (byť nepřímý) vliv na právní postavení nositele tohoto zájmu v jeho subjektivní právní sféře.“ Znakem naléhavosti právního zájmu „ve smyslu časovém“ je, že potřeba odstranění nejistoty v právním postavení

žalobkyně již nastala, nikoli to, že by v budoucnu teprve nastat mohla. V tvrzení žalobkyně, že nevyslovením neplatnosti předmětné smlouvy bude ohroženo její postavení budoucího restituenta, naléhavý právní zájem proto spatřovat nelze; žalobkyně ani případným vyhověním žalobě pro sebe nedosáhne zlepšení své právní pozice, resp. se tím nijak nezmění. Nelze předem přizpůsobovat skutečný stav tomu, jak by případně mohl být „v budoucnu koncipován právní předpis“, a i ve vztahu k němu, založí-li pro žalobkyni postavení oprávněné osoby, bude v případném řízení soud otázku platnosti dotčené smlouvy posuzovat jako předběžnou.

Proti tomuto rozsudku podala žalobkyně (zastoupena advokátem) včasné dovolání, v němž odvolacímu soudu oponuje tím, že určovací výrok k odstranění stavu nejistoty (jenž ostatně není ani v zájmu žalovaných) potřebný je, a odložení posouzení otázky neplatnosti kupní smlouvy až na dobu po přijetí zákona o restitucích církevního majetku může zhoršit její právní poměry v důsledku nezvratných změn, učiněných na sporných nemovitostech v mezidobí žalovanými, popř. jejich převodem na třetí osoby. Potřeba odstranění nejistoty v těchto vztazích již tedy nastala (ostatně ochrana má být poskytnuta dříve, než právní postavení „bylo porušeno“) a odvolací soud uvažoval způsobem, který jinak zpochybnil; předjímal totiž rovněž podobu budoucího restitučního předpisu.

Žalovaní se k dovolání nevyjádřili.

N e j v y š š í s o u d dovolání jako nedůvodné zamítl.

Z odůvodnění:

Podle části dvanácté, hlavy první, bodu 17. zákona č. 30/200 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona nebo vydaným po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů se projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (to jest podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 1. 1. 2001 – dále jen „o. s. ř.“).

Dovolání je ve smyslu ustanovení § 236 odst. 1 o. s. ř. přípustné, neboť směřuje proti rozsudku, jímž byl změněn rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé (§ 238 odst. 1 písm. a/ o. s. ř.), a dovolatelka jím – z obsahového hlediska – uplatnila způsobilý dovolací důvod podle ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř., jehož prostřednictvím lze namítat, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Jelikož vady řízení vyjmenované v § 237 o. s. ř. a jiné vady, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, jež dovolací soud posuzuje z úřední povinnosti, se z obsahu spisu nepodávají, je – vzhledem k vázanosti uplatněným dovolacím důvodem (§ 242 odst. 3 o. s. ř.) – předmětem dovolacího přezkumu posouzení správnosti právního závěru odvolacího soudu (§ 241 odst. 3 písm. d/ o. s. ř.), že žalobkyni nesvědčí naléhavý právní zájem na určení, jehož se podle § 80 písm. c) o. s. ř. domáhala.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Podle § 80 písm. c) o. s. ř. se lze žalobou domáhat určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je-li na tom naléhavý právní zájem.

Soudní praxe je jednotná v tom, že naléhavý právní zájem je dán zejména tam, kde by bez tohoto určení bylo právo žalobce ohroženo, popřípadě tam, kde by se bez tohoto určení jeho právní postavení stalo nejistým. Určovací žaloba má povahu preventivní; jejím účelem je poskytnout ochranu právnímu postavení (právu) žalobce dříve, než dojde k porušení právního vztahu nebo

práva, a naopak, není namístě tam, kde právní vztah nebo právo již porušeny byly a kde je žalobci k dispozici žaloba o splnění povinnosti podle § 80 písm. b) o. s. ř.; prevence již pozbývá smyslu a přiléhavou se stává reparace v podobě odstranění následků porušení práva, pročez žalobce právní zájem na určení právního vztahu nebo práva již mít nemůže.

Avšak i v případě, že lze žalovat o splnění povinnosti, je naléhavý právní zájem na určení ve smyslu § 80 písm. c) o. s. ř. dán, jestliže je rozhodnutí o určovací žalobě způsobilé vytvořit pevný základ pro právní vztahy účastníků sporu a svými důsledky předejít případným dalším žalobám na plnění, anebo jestliže případná žaloba o splnění povinnosti nevystihuje (nemůže vystihnout) celý obsah a dosah sporného právního vztahu nebo práva, a naopak určovací žaloba je k tomu způsobilejší než procesní prostředky jiné. Přitom nejde o určovací žalobu jako takovou, nýbrž o to, jakého konkrétního určení se žalobce domáhá a z jakých konkrétních právních poměrů vychází. Za nedovolenou – při možnosti žaloby o plnění – lze považovat určovací žalobu tehdy, nesloužila-li by potřebám praktického života, nýbrž jen k neefektivnímu množování soudních sporů.

Ve sporu o určení neplatnosti právního úkonu nejde jen o to, zda konkrétní subjekt (žalobce) mohl mít podle hmotného práva vliv na vznik napadeného právního úkonu, resp. dotkl-li se jej právní úkon při svém vzniku, ale též o to, jak se následné určení, že úkon byl učiněn neplatně, promítne do jeho právních poměrů (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 1997, sp. zn. 2 Cdon 223/96, uveřejněný pod č. 47/1998 v časopise Soudní judikatura).

Naléhavý právní zájem se váže k žalobě, resp. k otázce, zda určovací žaloba může být způsobilým procesním instrumentem ochrany práva, zatímco identifikace rozhodného hmotněprávního vztahu, o jehož (preventivní) určení z potřeby ochrany žalobce (dopadu do jeho majetkové sféry) jde, vystihuje ve sporu otázku aktivní a pasivní věcné legitimace. Od žalobcova naléhavého právního zájmu na požadovaném určení je tedy třeba odlišovat otázku jeho věcné legitimace; tu v řízení o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, má ten, kdo je účasten právního vztahu nebo práva, o něž v řízení jde, nebo jehož právní sféry se sporný právní vztah nebo sporné právo týká.

Tyto závěry lze považovat za konformní těm, jež v soudní praxi dominují (srov. kupř. nález Ústavního soudu ČR z 20. 6. 1995, sp. zn. [III.ÚS 17/95](#), publikovaný pod č. 35 ve svazku č. 3 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, rozhodnutí publikovaná pod č. [115/1967](#), č. [17/1972](#), č. [33/1975](#), č. [19/1983](#) a č. [6/1984](#) Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, pod č. 11/1994 v Bulletinu Vrchního soudu v Praze, jakož i rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 1997, sp. zn. 3 Cdon 1097/96, ze dne 27. 3. 1997, sp. zn. 3 Cdon 1338/96, uveřejněná pod č. 20 a č. 21/1997 v časopise Soudní judikatura, a další).

Platí pravidlo, že dospěje-li soud k závěru o nedostatku naléhavého právního zájmu na určení (určovací žaloba se nejedná o způsobilý procesní instrument ochrany práva), zamítne žalobu, aniž by se musel zabývat meritem (otázkami aktivní a pasivní legitimace). Nedostatek doložení naléhavého právního zájmu je samostatným a prvořadým důvodem, pro který nemůže určovací žaloba obstát a který sám o sobě vede k jejímu zamítnutí.

Nelze však pustit se zřetele, že uvedená zásada se uplatní – z povahy věci – tehdy, když je (jen) pochybné, zda mělo být žalováno o jiné určení (kupř. o určení vlastnictví namísto určení neplatnosti kupní smlouvy), anebo když – oproti žalobě o určení – byla k dispozici žaloba o splnění povinnosti (§ 80 písm. b) o. s. ř.); zpravidla půjde – z hlediska aktivní věcné legitimace – o situace, kdy naopak není pochyb, že žalobce je „účasten právního vztahu nebo práva, o něž v řízení jde.“

V případech, kdy žalobcova aktivní legitimace může být založena toliko na tom, že sporný právní vztah nebo právo se má (pouze) „týkat jeho právní sféry“ (a o to jde v dané věci), se posuzování této legitimace na straně jedné a naléhavého právního zájmu na straně druhé jeví jinak; jestliže se sporný

právní vztah nebo právo právní sféry žalobce netýká, nemůže mít logicky naléhavý právní zájem na jeho určení. Nejde-li i zde výjimečně o otázku vhodného právního instrumentu (žaloby o plnění nebo o určení – viz kupř. spor jednoho z manželů proti druhému a jeho smluvnímu partneru, resp. mezi žalobami o určení – kupř. žaloby o určení práva nebo neplatnosti právního úkonu v dědických vztazích), stává se rozhodným, že podmínky věcné legitimace žalobce a naléhavého právního zájmu na požadovaném určení fakticky splývají. Ten, jehož právní sféry se právní úkon mezi třetími osobami netýká, nemůže přirozeně doložit, že by bez určení neplatnosti tohoto úkonu se jeho právní postavení stalo nejistým nebo bylo jinak ohroženo. Pojmově (bez ohledu na to, že argumentačně půjde zpravidla o totéž) se tak primární stává odpověď nikoli na otázku danosti naléhavého právního zájmu, nýbrž na otázku, zda žalobce je k navrhovanému určení (aktivně) věcně legitimován.

To ilustruje i odůvodnění rozsudku odvolacího soudu; ačkoli výslovně formuloval závěr, že na určení neplatnosti právního úkonu není naléhavého právního zájmu, implicity – a fakticky – odůvodnil, že právní úkon, o určení neplatnosti kterého se žádá, se právní sféry žalobkyně netýká, resp. do jejího právního postavení nezasahuje.

Při respektování toho, že soud je vázán uplatněným dovolacím důvodem, jde tedy v daném dovolacím řízení o posouzení, zda se žalobkyně, která tvrdí, že je původním vlastníkem majetku, dispozičně omezeného ve smyslu § 29 zákona č. 229/1999 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákonem č. 229/1991 Sb.), může s úspěchem domáhat určení neplatnosti smlouvy, jíž měl být tento majetek (přesto) na třetí osobu převeden.

Dospěl-li odvolací soud k závěru zápornému, nelze než se s ním ztotožnit.

Podle § 29 zákona č. 229/1991 Sb. platí, že majetek, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské řády a kongregace, nelze převádět do vlastnictví jiným osobám do přijetí zákonů o tomto majetku.

Z tohoto ustanovení plyne, že převod takového majetku, došlo-li k němu, je ve smyslu § 39 obč. zák. neplatný, neboť svým obsahem – jak tato norma předpokládá – odporuje zákonu. Kdo se určení této neplatnosti může domáhat, § 29 zákona č. 229/1991 Sb. nestanoví, pročez se uplatní obecné zásady; legitimovanými jsou především (a nespochybnitelně) účastníci smlouvy, na jejímž základě mělo být vlastnictví tohoto majetku převedeno.

Z třetích subjektů je – právním předpisem – k tomu legitimováno státní zastupitelství, neboť podle § 42 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů, může podat návrh na zahájení občanského soudního řízení o neplatnost smlouvy o převodu vlastnictví v případech, kdy při jejím uzavírání nebyla respektována ustanovení omezující volnost jejich účastníků, a tato podmínka v případě porušení tzv. blokačních ustanovení restitučních předpisů splněna je.

Již citované ustanovení nasvědčuje tomu, že původní (církvní) vlastník, identifikovaný ustanovením § 29 zákona č. 229/1991 Sb., tuto legitimaci nemá, neboť měl-li by ji, nebylo by zapotřebí v jeho zájmu působit z veřejnoprávních pozic.

Zjevným smyslem ustanovení § 29 zákona č. 229/1991 Sb. je totiž zajištění všeobecných předpokladů pro budoucí – obsahově však nepředjímatelnou – normativní úpravu restituční obnovy tzv. církevního majetku, a nikoli – jak se domnívala dovolatelka – ochrana subjektivních práv (každého) konkrétního původního vlastníka.

Jen z „možná budoucích“ restitučních oprávnění dovolatelka dovozovala ohrožení svých subjektivních práv stávajících. Tím však aktivní legitimaci k žalobě o určení neplatnosti právního

úkonu, jak byla výše vymezena, založit nelze; nejenže není účastna určitého právního vztahu nebo práva (o něž v řízení jde), ale není ani subjektem, do jehož – existující – právní sféry se sporný právní vztah nebo sporné právo promítá.

Názor, jež vyslovil odvolací soud, že ani rozhodnutí, jímž by žalobě bylo vyhověno, dovolatelce nemůže zajistit (ve srovnání se stavem stávajícím) postavení příznivější (což ve svých důsledcích rovněž znamená, že sporný právní úkon se jejího právního postavení netýká), je správný.

Eventuální budoucí „nezvratné změny“ (na dotčených nemovitostech), jimiž argumentovala dovolatelka, ani případným určením neplatnosti dotčené smlouvy vyloučit nelze, a všude tam, kde půjde o subjektivní práva závislá na sporné kupní smlouvě, budou nutně hodnocena též z hlediska toho, zda tato smlouva byla (či nikoli) uzavřena neplatně. Jelikož přichází v úvahu neplatnost absolutní, posoudí soud tuto otázku ve sporu bez dalšího, i kdyby se neplatnosti smlouvy účastníci řízení nedovolávali.

Zamítnutí žaloby o určení neplatnosti kupní smlouvy pro nedostatek aktivní legitimace žalobkyně nevede samozřejmě k relevantnímu úsudku, že smlouva je naopak platná.

Uplatnit vyložený právní názor nepředpokládá, aby byla prověřena správnost závěru odvolacího soudu, že napadenou smlouvou převáděný majetek je tím, jenž je režimu ustanovení § 29 zákona č. 229/1991 Sb. skutečně podroben (z procesního hlediska to ani nebylo možné).

Výsledek sporu, jak jej ustavil odvolací soud, je tak s dovozenými závěry zjevně v souladu; dovolatelce se prostřednictvím uplatněného dovolacího důvodu správnost právního posouzení věci zpochybnit nepodařilo. Nejvyšší soud, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), proto dovolání jako nedůvodné zamítl (§ 243b odst. 1 o. s. ř.).